

Filosofia 26.3.2020

Koe pidettiin poikkeuksellisesti 19.3.2020

Tässä tiedostossa oleva taulukko (sivulla 4) ei välttämättä ole täysin saavutettava esimerkiksi ruudunlukuohjelman käyttäjille.

Lopulliset hyvän vastauksen piirteet 12.5.2020

Lopullisista hyvän vastauksen piirteistä ilmenevät perusteet, joiden mukaan koesuorituksen lopullinen arvostelu on suoritettu. Tieto siitä, miten arvosteluperusteita on sovellettu kokelaan koesuoritukseen, muodostuu kokelaan koesuorituksesta saamista pisteistä, lopullisista hyvän vastauksen piirteistä ja lautakunnan määräyksissä ja ohjeissa annetuista arvostelua koskevista määräyksistä. Lopulliset hyvän vastauksen piirteet eivät välttämättä sisällä ja kuvaa tehtävien kaikkia hyväksytyjä vastausvaihtoehtoja tai hyväksytyyn vastauksen kaikkia hyväksytyjä yksityiskohtia. Koesuorituksessa mahdollisesti olevat arvostelumerkinnot katsotaan muistiinpanoluonteisiksi, eivätkä ne tai niiden puuttuminen näin ollen suoraan kerro arvosteluperusteiden soveltamisesta koesuoritukseen.

Filosofiasta ja sen arvioinnista lukion opetussuunnitelman perusteissa

Ylioppilastutkintolautakunta on päättänyt, että syksyn 2017 tutkintokerrasta kevään 2020 tutkintokertaan asti ylioppilaskoe voidaan suorittaa sekä vuoden 2003 että vuoden 2015 lukion opetussuunnitelman perusteiden pohjalta. Filosofian jaos on pyrkinyt laatimaan tehtävät siten, että kevään 2020 kokeessa kaikkiin tehtäviin voi vastata kumman tahansa perusteiden mukaan laaditun opetussuunnitelman pohjalta.

Vuoden 2015 lukion opetussuunnitelman uudistus oli pääosin päivitys. Esimerkiksi filosofiassa kurssien määrä tai sisältö ei ratkaisevasti muuttunut. Filosofian opetuksen tavoitteissa tapahtui muutos. Uusissa perusteissa ajattelun taitoja korostetaan enemmän kuin aiemmin. Vuoden 2003 opetussuunnitelman perusteissa sen sijaan korostettiin enemmän yleissivistäviä perustietoja filosofian historiasta ja sen nykysuuntauksista. Tästä seuraa jonkinasteisia eroja arviointiin, mutta molemmat tekijät ovat mukana molemmissa perusteissa, joten kyse on ennen kaikkea painotuksesta. Ero vaikuttaa parhaisiin pisteisiin. Kiitettävissä ja huippupisteiden vastauksissa painottuu vuoden 2003 lukion opetussuunnitelman perusteiden (LOPS03) pohjalta syvälinen filosofian perinteen tuntemus. Vuoden 2015 lukion opetussuunnitelman perusteiden (LOPS15) pohjalta taas painottuu oma johdonmukainen ja luova ajattelu.

Hyvän vastauksen piirteissä, esimerkiksi filosofian arviointia ohjaavassa taulukossa, nämä molemmat osaamisalueet on otettu huomioon.

Molemmassa opetussuunnitelman perusteissa lukion filosofian luonne ja arvioinnin lähtökohdat määritellään pitkälle yhtenevästi: Filosofisessa ajattelussa tarkastellaan käsitteellisesti ja järkipärisesti koko todellisuutta ja eri tapoja hahmottaa sitä. Filosofiasa arviointi kohdistuu ajattelun taitojen ja keskeisten käsitteiden hallintaan sekä kykyyn ilmaista filosofista ajattelua.

Filosofian ylioppilaskokeen vastausten arviointi

Reaaliaineen ylioppilaskokeen arvioinnissa on otettava huomioon tehtävän kognitiivinen vaativuus. Tehtävänlaadinnassa on otettu huomioon Bloomin kognitiivisia oppimistavoitteita koskeva taksonomia sekä Andersonin ja Krathwohlin siitä kehittämä muunnelma. Niiden perusteella tehtävässä vaadittavan kognitiivisen prosessin vaativuutta arvioidaan kuusiportaisella hierarkkisella asteikolla: muistaa / palauttaa mieleen, ymmärtää/käsitteää, soveltaa, analysoida, arvioida ja luoda (syntetisoida). Kaksi ylintä tasoa ovat taksonomioissa eri järjestyksessä.

Filosofia on yleistä, abstraktia ajattelua. Siksi pelkkä asian ymmärtäminen voi usein olla hyvin vaativa suoritus. Tämän takia mainittuja Bloomin taksonomian luokituksia ei pidä filosofian arvioinnissa pitää kaavamaisen hierarkkisina. Tiedollisen osaamisen eri ulottuvuudet ovat filosofiasa lähes poikkeuksetta limittäisiä, vaikka määrittelyä, kuvailua ja selittämistä vaativat tehtävän osiot ovat pääsääntöisesti suppeampia kuin erittelyä, pohdintaa ja arviointia vaativat.

Filosofinen ajattelu voidaan yleensä jäsentää sarjaksi avoimia kysymyksiä ja niihin annettuja vastauksia. Tästä johtuen filosofian kokeessa arvioidaan yhtäältä kokelaan kykyä hahmottaa filosofisia kysymyksiä, toisaalta hänen kykyään ymmärtää ja arvioida niihin annettuja vastauksia. Mikäli tehtävässä pyydetään arvioimaan jotakin filosofista väitettä, olennainen osa vastausta on tarkastella, mihin kysymykseen kyseinen väite vastaa. Kun kokelas on hahmottanut oikein taustalla olevan filosofisen kysymyksen, hänellä on selkeä lähtökohta arvioida väitteen perusteita ja pohtia, onko kysymykseen vaihtoehtoisia vastauksia.

Ylioppilaskokeessa arvioitava filosofinen ajattelu ilmaistaan kielellisesti. Siksi arvioinnissa tulee kiinnittää huomiota myös ajattelun ilmaisemiseen monella tasolla tekstin kirjallisesta vaikuttavuudesta kappalejakoon. Kyse ei kuitenkaan ole äidinkielen tehtävästä, ja hyvä kirjallinen esitys on hyvän filosofian vastauksen tunnusmerkki vain siinä määrin kuin se ilmentää hyvää filosofista ajattelua. Hyvä filosofinen vastaus

perustuu huolelliseen ajatteluun. Se tarkoittaa vastauksessa useita eri piirteitä. Tärkeimmät niistä ovat vastauksen osuvuus, eheys ja vakuuttavuus.

Osuvuus eli relevanssi ja asiaankuuluvuus on hyvän vastauksen ydin. Hyvät tiedot ja ymmärrys sekä johdonmukainen argumentaatio eivät tuota edes hyväksyttävää vastausta, jos ne eivät liity tehtävään. Tämän vuoksi osuvuus on alla listatuista ulottuvuuksista tärkein.

Eheys liittyy vastauksen rakenteeseen. Kokelaan kyky jäsentää käsitteellisesti ongelmia ja ratkaisuja sekä arvioida perusteluja ilmenee vastauksen johdonmukaisuutena ja moniulotteisuutena. Eheä vastaus on myös selkeä. Filosofisessa ajattelussa kysymykset ja vastaukset on pystyttävä muotoilemaan selvästi.

Vakuuttavuus tarkoittaa filosofiassa ennen kaikkea argumentaation hyvää laatua. Sen ytimessä ovat filosofisesti hyväksyttävät lähtökohdat sekä riittävä yhteys väitteiden ja perustelujen välillä.

Osuvuuden, eheyden ja vakuuttavuuden ohella hyvä filosofinen ajattelu näkyy käsitteiden ja teorioiden hallinnassa sekä ilmiökentän tuntemuksessa. Vastauksen muodolliset ja sisällölliset ulottuvuudet ovat filosofiassa lähes poikkeuksetta osittain päällekkäisiä silloin, kun vastaus täyttää relevanssin minimivaatimukset eli osuu tehtävänantoon. Vastaus voi olla tiedollisesti hyvä, mutta ajattelun ilmaiseminen saattaa olla heikkoa tai toisin päin. Ulottuvuudet eivät kuitenkaan ole täysin riippumattomia toisistaan, koska esitystapa, käsitteiden käyttö ja ilmiökentän hallinta liittyvät yhteen.

Filosofian tehtävien luonteen vuoksi vastauksen kypsyttä koskevat seikat ovat erityisen tärkeässä asemassa. Ylioppilastutkintolautakunta on antanut kypsyiden osoittamisesta ohjeet reaaliaineiden kokeiden määräyksissä

(https://www.ylioppilastutkinto.fi/images/sivuston_tiedostot/Ohjeet/Koekohtaiset/fi_reaaliaineiden_kokeiden_maaraykset.pdf). On hyvä huomata, että määräysten mukaan epäolennaisten näkökohtien käsittely heikentää vastauksen arvoa.

Alla oleva taulukko voi auttaa filosofian ylioppilaskokeen vastausten arvioinnissa osuvuuden, eheyden ja vakuuttavuuden näkökulmista. Nämä ja vastauksen sisältöön liittyvät seikat muodostavat yhden kokonaisarvion, joka esitetään tehtävänosasta annettavalla pistemäärällä.

Arvioinnin ulottuvuus	/Pistemäärä 0	25 %	50 %	75 %	100 %
Osuuus	Vastaus ei lainkaan vastaa tehtävään; tehtävä on ymmärretty ratkaisevasti väärin.	Vastaus liittyy osin kysymyksen alaan, mutta on epäselvä, harhaileva tai sivussa asiasta.	Tehtävään vastataan asiaankuuluvasti.	Vastauksessa ilmenee selkeä ymmärrys tehtävänannosta ja sen rajauksesta, ja siinä käsitellään olennaisimmat seikat.	Vastauksessa ilmenee erinomainen ymmärrys tehtävänannosta ja sen rajauksesta, ja siinä käsitellään kattavasti tarpeelliset seikat ja vain ne.
Eheys	Vastaus on hajanainen ja sekava.	Vastauksessa on yksi asiaan selvästi liittyvä seikka. Vastauksen ainekset ovat kuitenkin muuten satunnaisia tai sekavia.	Vastauksessa on useita asiaan kuuluvia seikkoja, mutta niitä ei ole onnistuttu liittämään yhdeksi kokonaisuudeksi. Vastaus jää usein luettelomaiseksi.	Tehtävänantoon kuuluvia näkökulmia on liitetty toisiinsa johdonmukaisesti ja monipuolisesti. Tuloksena on koherentti kokonaisuus, joka vastaa kysymykseen.	Vastauksessa tehtävänantoon liittyvät relevantit aineistoelementit on suhteutettu toisiinsa. Käsitteet ja perustelut muodostavat johdonmukaisen kokonaisuuden, joka vastaa tehtävään liittyviin kysymyksiin ja ottaa tarvittaessa huomioon myös vaihtoehtoisia lähestymistapoja.
Vakuuttavuus	Vastauksessa ei ole perusteluja tai niillä ei ole yhteyttä esitettyihin väitteisiin.	Vastauksessa esitetyt perustelut liittyvät jotenkin väitteisiin, mutta niiden yhteys jää epäselväksi.	Vastausta on perusteltu siten, että lähtökohdat ovat järjeviä ja perustelujen ja johtopäätöksen välillä on selvä yhteys.	Vastauksessa on tarkasteltu useimpia relevantteja perusteluja, niitä on problematisoitu ja eritelty järkevästi ja argumentit on rakennettu oikein.	Relevanttien perustelujen problematisointi ja erittely on osuvaa ja osoittaa omaperäistä oivaltavaa ajattelua tai syvällistä perinteen tuntemusta.

Filosofian ylioppilaskokeen pistemäärät

Filosofian kokeessa on yhdeksän tehtävää, joista kokelaan tulee vastata viiteen. Koe on kaksiosainen. Osassa I on kuusi tehtävää. Kustakin tehtävästä saa 0–20 pistettä. Osassa II on kolme tehtävää, joista saa 0–30 pistettä kustakin. Osan I tehtävistä voi vastata 3:sta 5:een ja osan II tehtävistä 0:sta 2:een. Kokeen maksimipistemäärä on 120. Sen saavuttaminen edellyttää, että kokelas vastaa kolmeen osan I tehtävään ja kahteen osan II tehtävään.

Hyvän vastauksen piirteiden pisteohjeissa mainitaan kaksi tai kolme erillistä arvioinnin kiintopistettä eli pistekynnystä, joiden on tarkoitus helpottaa arviointia. Kynnysten lukumäärä riippuu tehtäväosion enimmäispistemäärästä, joka on kaikissa tapauksissa viidellä jaollinen. Suppeimmassa eli 5 pisteen tehtäväosiossa on kaksi kynnystä, jotka ovat 2:n ja 4:n pisteen eli 40 %:n ja 80 %:n kohdalla. Jos tehtävästä tai sen osasta annettava pistemäärä on 10 tai enemmän, käytetään kolmea kiintopistettä: 25–30 %, 50–60 % ja 75–80 %. Jos tehtävästä tai sen osasta annetaan yli 10 pistettä, on esitetty myös luonnehdinta huippupisteistä. Tarkoituksena on tuoda esiin seikkoja, jotka helpottavat vastauksen sijoittamista ylimmän pisteluokan (75–100 %) sisällä.

Tehtäväkohtaiset pisteitysohjeet

Koska filosofian kokeessa arvioidaan kokelaan omaa filosofista ajattelua, vastaukset voivat avautua moniin suuntiin lähes kaikissa tehtävissä. Sen vuoksi hyvän vastauksen piirteiden kuvaukset ovat aina vain suuntaa antavia. Samasta syystä hyvän vastauksen piirteissä esitellään tehtävään liittyviä filosofisia seikkoja laajasti ja osin myös lukiokurssien ulkopuolelta. Tarkoituksena on antaa vastauksia arvosteleville opettajille lisävihjeitä siitä, millaiset filosofiset pohdinnat voivat perustellusti kuulua vastaukseen. Lukiokursseihin liittyvät ja

kokelaisten osaamiselta vaadittavat seikat on mainittu pisteitysohjeiden yhteydessä. Näissä osioissa on hyvin suppeasti huomioitu yllä olevassa taulukossa mainitut osuvuuden, eheyden ja vakuuttavuuden ulottuvuudet. Arvioinnissa on kuitenkin osiokohtaisesti syytä tarkastella niin sisällöllisiä kuin taulukossa kuvattuja ulottuvuuksia.

Tehtäviin liittyy erilaisia aineistoja. Kussakin tehtäväosiossa on ilmoitettu, miten aineistoa käytetään. Jos aineiston käytöstä ei anneta ohjeita tai käytön ilmoitetaan olevan vapaaehtoista, esimerkiksi ”voit hyödyntää aineistoa”, kyseessä on virikeaineisto. Tällöin aineiston käyttämättä jättäminen on hyväksyttävää eikä vähennä pisteitä. On tosin hyvä huomata, että aineisto tällaisissakin tehtävissä antaa informaatiota ja että vastauksen tulee olla yhtä monipuolinen, vaikka aineistoa ei olisi hyödynnetty. Jos osiossa kehoitetaan käyttämään aineistoa, mutta näin ei kuitenkaan ole tehty, vähennetään aina vähintään yksi piste ja vastauksesta saatava pistemäärä voi olla korkeintaan 75 % osion maksimipistemäärästä. Aineiston käytöstä voidaan antaa myös yksityiskohtaisempia ohjeita, joissa esimerkiksi kehoitetaan erittelemään tai vertailemaan aineistoa tai etsimään sieltä joitain erityisiä piirteitä, kuten argumentteja. Tällöin ohjeistuksen noudattamatta jättämisestä seuraava suora pistevähennys voi olla suurempi.

Tehtäväosiot jakautuvat kahteen luokkaan. Kun osiosta annetaan 10 pistettä tai enemmän, se arvostellaan esseemuotoisena vastauksena, ellei tehtävänannossa erikseen muuta ilmoiteta. Esseemuotoisella vastauksella tarkoitetaan vastausta, jossa on esseen rakenne: alussa aiheen, ongelman tai väitteen napakka esittely, keskiosassa asian monipuolinen käsittely ja lopussa käsittelyyn perustuvat päätelmät. Esseen pituudesta ei voi antaa mitään ehdottomia ohjeita, sillä vastauksen arvo riippuu sen sisällöstä ja sopiva pituus riippuu monista asioista, kuten käsiteltävän asian luonteesta ja kokelaan tekemistä rajauksista. On kuitenkin hyvä huomata, että 10 pisteen tehtäväosiossa hyvän esseen ei tarvitse olla yhtä laaja ja monipuolinen kuin 20 pisteen tehtäväosiossa. Mikäli osiosta annetaan vähemmän kuin 10 pistettä, vastauksen ei tarvitse olla muodoltaan essee. Alle 10 pisteen osioissa käytetään merkkimäärärajoituksia. Kyse on enimmäispituudesta. Siten merkkimäärän alittaminen ei vähennä pisteitä, mikäli vastauksen asiasisältö on riittävä. Huomattava merkkimäärän ylittäminen vähentää pisteitä. Merkkimäärältään rajoitetuissa tehtävissä merkkimäärän huomattavasta ylityksestä voi menettää enintään 2 pistettä. 25–50 %:n ylitys aiheuttaa 1 pisteen vähennyksen ja yli 50 %:n ylitys 2 pisteen vähennyksen. Vähennys ei kuitenkaan voi olla enempää kuin 50 % tehtäväosion maksimipistemäärästä. Tämän lisäksi pisteitä luonnollisesti vähennetään, jos vastaus ei pysy asiassa.

Moniosioisten tehtävien pisteet määritetään osiokohtaisesti, ellei tehtävässä ole erikseen muuta mainittu.

Osa I

1. Ajatuskoe (20 p.)

Ajatuskokeessa kuvitellaan jokin tilanne ja selvitetään ajattelun keinoin, mitä tilanteesta loogisesti ja käsitteellisesti seuraa. Ajatuskokeessa ei tarvitse olettaa vallitsevaksi niitä tosiasioita tai lainalaisuuksia, jotka vallitsevat empiirisesti havaittavassa, aktuaalisessa maailmassamme. Ajatuskokeessa tulee kuitenkin seurata johdonmukaisen ja ristiriidattoman ajattelun periaatteita. Ajatuskokeita käytetään filosofian lisäksi myös muilla tieteenaloilla, esimerkiksi fysiikassa. Tehtävänanto on kuitenkin rajattu filosofisiin ajatuskokeisiin. Ajatuskoetta voidaan käyttää apuna luomaan filosofinen teoria. Ajatuskokeella voidaan myös testata jonkin teorian seurauksia, taustaoletuksia tai yksityiskohtia.

Esimerkki ajatuskokeesta voi olla miltä tahansa filosofian alueelta. Lukion filosofiassa tavallisimmat ajatuskokeet liittyvät ehkä yhteiskuntafilosofiaan. Yksi sellainen on John Rawlsin ajatuskoe, jossa ideaalisen rationaalinen yksilö määrittää yhteiskuntaa säätelevät oikeudenmukaisuusperiaatteet ns. tietämättömyyden verhon takana. Rawls uskoo, että näin päädytään hänen ehdottamiinsa vapaus- ja eroperiaatteisiin. Verhon ideana on, että periaatteita valitseva henkilö ei tiedä omaa asemaansa yhteiskunnassa. Näin hän ei voi ajaa omaa etuansa toisten kustannuksella. Asetelman tarkoituksena on taata valittavien periaatteiden reiluus. Myös monet Rawlsia edeltäneet sopimusteoreetikot käyttivät hyväkseen ajatuskokeita. Esimerkiksi Thomas Hobbes perusteli näkemystään monarkin vallan oikeutuksesta sillä, että kuvitteellisessa luonnontilassa omaa etuansa ajavat yksilöt ja ryhmät ajautuvat intressiriitoihin ja sotaan keskenään. Toisin kuin Hobbes, John Locke ajatteli, että luonnontilassa yksilöillä on tiettyjä vapauksia ja oikeuksia, erityisesti oikeus elämään ja työn tuotteisiin. Niin Hobbes kuin Lockekin perustelivat ajatuskokeellaan yhteiskuntajärjestystä, mutta eri tavoin: Hobbesin mukaan kansalaisilla ei ole oikeutta nousta missään tilanteessa yksinvaltiasta vastaan, kun taas Locken mukaan se oli oikeutettua tilanteissa, joissa yksinvaltiain ei kunnioittanut yksilöiden oikeutta elämään ja omaisuuteen. Kokelas voi ottaa esimerkiksi myös Jean-Jacques Rousseauin luonnontilan, joka esiintyy tehtävän 3 aineistossa. Rousseauin tapauksessa ei riitä, että kuvaa rakkauden eri lajeja, vaan on osattava liittää ajatuskoe hänen yhteiskuntakritiikkiinsä, joka kohdistui esimerkiksi epäreiluja yksityisiä omistusoikeuksia ja sosiaalista epätasa-arvoa kohtaan.

Mielenfilosofiassa ja tietoteoriassa tunnettuja ajatuskokeita ovat Descartesin ilkeä demoni ja sen nykytulkinta ”aivot altaassa”. Kummassakin oletetaan, että kaikki tietoisten kokemustemme sisällöt voisivat aiheutua muista syistä kuin mielenulkoisista objekteista. Siten ne saattaisivat olla systemaattisesti virheellisiä. Descartesin ilkeän demonin tarkoitus oli osoittaa, että oman ajattelun olemassaolo on erehtymättömän tiedon perusta. Monet myöhemmät filosofit ovat käyttäneet ilkeää demonia tai ”aivot

altaassa” -skenaariota tukemaan ulkomaailman objekteja koskevaa skeptisismiä. Edelleen mielenfilosofian piirissä tunnetaan ajatuskoe zombista, jonka oletetaan olevan fyysikaalisilta ja behavioraalisilta ominaisuuksiltaan identtinen ihmisen kanssa mutta vailla tietoisuutta. Zombi olisi siis kykenevä käyttäytymään ja jopa puhumaan ihmisen lailla ilman tietoisia mielentiloja. Ajatuskoetta on käytetty kumoamaan fysikalismi: mikäli zombi on mahdollinen, tietoisuutta ei voi palauttaa fyysikaaliseksi aivotilaksi.

Metafyysikasta esimerkiksi käy vaikkapa Lucretiuksen ajatuskoe avaruuden äärirajasta, jota koetellaan heittämällä siihen keihäs. Lucretius tuki ajatuskokeellaan väitettä avaruuden äärettömyydestä: jos keihäs menee rajan läpi, avaruudella ei olekaan rajaa; jos taas keihäs ei läpäise rajaa, rajalla täytyy olla jokin tuki rajan tuolla puolen, jolloin rajaa ei itse asiassa olekaan. Toinen tunnettu antiikin aikainen ajatuskoe koskee Theseuksen laivaa, jonka ateenalaiset vuosittain lähettivät matkaan sankarin muistoksi. Ajatuskokeessa kaikki laivan laudat jouduttiin lopulta vanhenemisen vuoksi vaihtamaan uusiin ja kysymys kuului, onko uusista laudoista koostuva laiva edelleen sama kuin alkuperäinen.

Etiikasta esimerkiksi voi ottaa John Harrisin henkiinjäämisarvajaiset, jossa elimen luovuttaja säästäisi kahden ihmisen hengen oman henkensä kustannuksella. Harrisin henkiinjäämisarvajaiset liittyvät hänen argumenttiinsa, jonka mukaan kaksi elämää on arvokkaampi kuin yksi elämä. Tappaminen ei siis ole pahempaa kuin kuolemaan jättäminen tilanteessa, jossa voidaan pelastaa useampi kuin yksi ihmishenki. Siksi tilanteessa, jossa yhden ihmisen elimillä voidaan pelastaa kaksi, on perusteltua arpoa väestökisteristä, kenen täytyy luovuttaa elimet.

Ajatuskokeeksi voidaan hyväksyä hyvinkin erilaisia tapauksia, kunhan niiden kuvauksesta käy ilmi, mikä tekee niistä ajatuskokeita. Ajatuskokeesta käy esimerkiksi niin kutsuttu junanvaunudilemma (*trolley problem*). On kuitenkin hyvä huomata, ettei kaikkia dilemmoja ole välttämättä mielekästä tulkita ajatuskokeiksi. Myöskään toteutetut empiiriset kokeet eivät ole ajatuskokeita. Muiden tieteenalojen ajatuskokeet ovat hyväksyttäviä vain jos niiden filosofinen merkitys osoitetaan vastauksessa.

Ajatuskokeen pohjalta voi tehdä erilaisia johtopäätöksiä. Ajatuskokeen voi osoittaa joko tukevan tai kyseenalaistavan jonkin teorian. Voi myös pohtia, miten ajatuskoetta on kritisoitu tai miten sitä voisi kritisoida. Nämä kysymykset ovat relevantteja, sillä useimmat ajatuskokeet nojaavat oletuksiin, jotka eivät päde meidän maailmassamme. Esimerkiksi ”aivot altaassa” -ajatuskokeessa oletetaan, että mielentilat voivat saada täsmälleen samantyyppisen sisällön vuorovaikutuksessa ympäristön kanssa kuin ilman sitäkin. Tämä on kyseenalainen oletus. Edelleen luonnontilan olettavien ajatuskokeiden voi todeta olevan kyseenalaisia, sillä kussakin teoriassa luonnontila tulkitaan eri tavoin. Ei ole siis mitään teoriasta

riippumatonta tapaa vedota luonnontilaan. Toisaalta ajatus puhtaasta luonnontilasta (jos sellainen olisi) ei anna tukea sen enempää yhdelle kuin toisellekaan teorialle. Ajatuskokeen luonnontilasta voi siis todeta olevan kyseenalainen. Rawlsin tietämättömyyden verhoa voidaan kritisoida samaan tapaan. Se, että oikeudenmukaisuusperiaatteet valitaan verhon takana, ei takaa, että tuloksena ovat juuri vapaus- ja eroperiaatteet eikä jokin muu periaate, kuten jokin utiliteettiperiaate. Siksi kyseisestä ajatuskokeesta ei ole apua filosofisessa väittelyssä esimerkiksi utilitaristien kanssa. Vaihtoehtoisesti kokelas voi esittää, että esimerkiksi Rawlsin ajatuskoe on puutteistaan huolimatta järkevä keino oikeuttaa vapaus- ja eroperiaatteet.

Vastaus kysymykseen on essee, jossa tulee antaa esimerkki filosofisesta ajatuskokeesta ja pohtia, mitä johtopäätöksiä sen perusteella voidaan tehdä. Vastauksen pisteityksessä kaikki yllä mainitun arviointitaulukon ulottuvuudet tulee ottaa huomioon.

5 pisteen vastauksessa kokelas antaa esimerkin filosofisesta ajatuskokeesta ja esittää jonkin perustellun johtopäätöksen ajatuskokeesta.

10 pisteen vastauksessa kokelas esittää kuvauksen ajatuskokeesta ja pohtii monipuolisesti, mitä johtopäätöksiä ajatuskokeesta voi tehdä.

15 pisteen vastauksessa kokelaan esimerkki ajatuskokeesta on seikkaperäisesti esitetty ja hänen pohdintansa on johdonmukaista ja monipuolista.

Huippupisteiden vastauksessa kokelas osaa liittää esimerkkinä käyttämänsä ajatuskokeen filosofiseen perinteeseen. Vaihtoehtoisesti hän osoittaa ymmärtävänsä syvällisesti kyseisen ajatuskokeen mahdollisuudet ja rajoitukset.

Lukion opetussuunnitelman perusteissa vuodelta 2015 (LOPS15) ja 2003 (LOPS03) tehtävä liittyy kurssin Johdatus filosofiseen ajatteluun (F11) sisältöön ”mitä filosofia on”. LOPS15:ssä tehtävä liittyy myös sisältöön ”filosofisen ajattelun luonne filosofian perinteessä”.

2. Utilitarismin lajeja (20 p.)

Utilitarismi on keskeisin seurausetiikan laji. Seurausetiikassa tekoja tai periaatteita oikeutetaan niiden oletettujen seurausten perusteella.

2.1. (10 p.)

Tekoutilitarismilla tarkoitetaan näkemystä, jonka mukaan teon moraalinen arvo ja siten oikeutus perustuvat teosta seuraavaan hyötyyn. Sääntöutilitarismilla tarkoitetaan puolestaan näkemystä, jonka mukaan teon moraalinen arvo ja oikeutus perustuvat teon määräämän yleisen säännön hyödyllisyyteen. Hyötyä ei lasketa pelkästään suhteessa teon tai säännön tuottamiin haittoihin, vaan myös suhteessa vaihtoehtoisten tekojen tai sääntöjen hyötyihin ja haittoihin. Hyödyn määrittäminen ei olekaan yksinkertainen tehtävä.

Utiliteettiperiaate suosittaa maksimoimaan hyödyn kaikille tai mahdollisimman monille toiminnan osapuolille. Klassisessa utilitarismissa hyöty ymmärretään nautinnoksi tai onnellisuudeksi, mutta se voidaan käsittää myös halujen tai preferenssien tyydyttymiseksi.

Teko- ja sääntöutilitarismi saattavat olla joissakin tapauksissa ristiriidassa keskenään. Sääntöutilitarismin mukaan esimerkiksi ihmisen surmaamisen voisi olettaa olevan kiellettyä. Voidaan näet otaksua, että surman kieltävästä säännöstä seuraava hyöty on laskennallisesti suurempi kuin säännöstä seuraavat haitat ja vaihtoehtoiskustannukset. Tekoutilitarismi saattaisi sitä vastoin suosittaa joissakin yksittäistapauksissa tappamista, jos sillä voidaan välttää suurempi paha. Tällainen tapaus saattaisi olla esimerkiksi kansalaisyhteiskunnan polkevan diktaattorin murha, jos voitaisiin olla varmoja siitä, että asiat korjaantuvat sillä. Tällaista varmuutta ei kuitenkaan käytännössä useinkaan ole, sillä murhasta saattaa seurata esimerkiksi sisällissota.

Vastaus tehtävään on essee, jossa tulee selittää teko- ja sääntöutilitarismin luonnetta sekä antaa esimerkki näiden kahden utilitarismin lajin välisestä erosta. Vastauksen pisteityksessä kaikki yllä mainitun arviointitaulukon ulottuvuudet tulee ottaa huomioon.

3 pisteen vastauksessa kokelas selittää teko- ja sääntöutilitarismia tai antaa jonkinlaisen esimerkin näiden kahden välisestä erosta.

5 pisteen vastauksessa kokelas selittää teko- ja sääntöutilitarismin keskeisiä piirteitä sekä antaa esimerkin näiden kahden välisestä erosta.

8 pisteen vastauksessa kokelas selittää teko- ja sääntöutilitarismin keskeiset piirteet johdonmukaisesti ja monipuolisesti sekä antaa perustellun esimerkin näiden kahden välisestä erosta.

2.2. (10 p.)

Filosofi Timo Airaksinen kritisoi tehtävänannon kahdessa väitteessä utilitarismia. Airaksisen kritiikki ei rajoitu pelkästään utilitarismiin etiikassa, vaan ulottuu myös sen soveltamiseen yhteiskuntafilosofiassa. Hän olettaa ensimmäisessä väitteessä ”yhteisen hyödyn maksimointi (utilitarismi) voi sopia sosiaalipolitiikan ohjenuoraksi, kunhan muistetaan, ettei vähemmistöjen oikeuksia loukata (oikeusperustainen etiikka)”, ettei utilitarismi kykene turvaamaan vähemmistön oikeuksia. Siihen tarvitaan hänen mukaansa oikeusperustaista etiikkaa. Tehtävänannon toisessa väitteessä ”jokainen etiikan teoria, joka pyrkii analysoimaan oikeuksia vain hyödyn avulla ja selittämään oikeuksien sitovuutta niiden hyödyllisyydellä, on keinotekoinen” hän yleistää tämän huomionsa esittämällä, ettei utilitarismi kykene analysoimaan ja oikeuttamaan hyödyn avulla mitään oikeuksia. Sellaiset yritykset ovat hänen mukaansa ”keinotekoisia”.

Airaksisen kritiikki utilitarismia kohtaan voidaan tiivistää kahteen yleiseen väitteeseen: ensinnäkin oikeuden käsitettä ei voida analysoida hyödyn käsitteen avulla, toiseksi oikeuden sitovuutta ei voida selittää hyödyn avulla. Nämä ovat eri väitteitä, mutta jos ensimmäinen pitää paikkansa, toinenkin vaikuttaa todelta.

Ensimmäinen väite koskee oikeuden käsitteen määrittelyä. Utilitarismissa pyritään selittämään etiikan keskeiset käsitteet, kuten oikeudet, hyödyn käsitteen avulla. Esimerkiksi se, että näkövammaisella on oikeus saada suorittaa mukautettu ylioppilaskoe, tarkoittaisi sitä, että on yleiseksi hyödyksi, että hän suorittaa mukautetun ylioppilaskokeen. Mikäli tällaista yleistä hyötyä ei ole, hänellä ei ole kyseistä oikeutta. Hänen oikeutensa riippuisi näin yleisestä hyödystä. Sama pätyisi muihinkin vähemmistöjen oikeuksiin, kuten transsukupuolisten oikeuksiin. Mikäli vähemmistöt ovat marginaalisia, yleinen hyöty voi olla vähäinen, jopa pienempi kuin oikeuksien turvaamisesta syntyvät kustannukset. Siksi vähemmistöjen oikeudet ovat huteralla pohjalla, mikäli niiden sitovuutta pitäisi oikeuttaa hyödyn avulla. Näin tullaan toiseen väitteeseen. Airaksisella näyttäisi siis olevan vankat perusteet kritiikilleen. Ei vaikuta järkevältä määrittellä oikeutta hyödyn käsitteen avulla. Tätä kautta ei voida kunnolla perustella oikeuksien sitovuutta tilanteissa, joissa yleistä hyötyä ei voida osoittaa.

Utilitarismille vaihtoehtoinen lähestymistapa on, että oikeudet ovat perustavia eettisiä käsitteitä, joita ei tarvitse määrittellä muiden kuin kenties vapauden käsitteen avulla. Tällainen lähestymistapa on tyypillinen oikeusperustaiselle etiikalle, johon Airaksinen viittaa. Hänen mielestään on virhe olettaa, että utilitarismia voisi soveltaa moraaliteoriaan kaikkiin eettisesti relevantteihin kysymyksiin. Näin ollen Airaksinen vaikuttaa ajattelevan, että kullakin moraaliteorialla on sovellusalueensa ja kutakin kysymystä tulee tarkastella sille sopivasta moraaliteoreettisesta näkökulmasta.

Hyvässä vastauksessa esitetään filosofisesti mielekäs tulkinta Airaksisen väitteistä ja tarkastellaan niiden perusteita kriittisesti. Siinä pohditaan, voidaanko vähemmistön oikeuksia analysoida hyödyn käsitteen avulla. Kokelas voi esittää edellä esitetystä poikkeavankin tulkinnan, kunhan se on hyvin perusteltu.

Vastaus tehtävään on essee, jossa tulee tarkastella, miten Airaksinen kritisoi väitteissään utilitarismia. Vastauksen pisteityksessä kaikki yllä mainitun arviointitaulukon ulottuvuudet tulee ottaa huomioon.

3 pisteen vastauksessa kokelas esittää jonkin perustellun huomion Airaksisen utilitarismin kritiikistä.

5 pisteen vastauksessa kokelas esittää perustellun tulkinnan Airaksisen kummastakin väitteestä utilitarismin kritiikkinä.

8 pisteen vastauksessa kokelaan tulkinta Airaksisen väitteistä on johdonmukainen ja monipuolinen. Kokelas tarkastelee, voiko vähemmistön oikeuksia analysoida hyödyn käsitteen avulla.

LOPS15:ssä tehtävä liittyy kurssin Etiikka (FI2) normatiivista etiikkaa sekä seuraus- ja oikeusetiikan perusteita koskeviin sisältöihin. LOPS03:ssa tehtävä liittyy vastaavasti kurssin Filosofinen etiikka (FI2) normatiivista etiikkaa ja seurausetiikan perusteita koskeviin sisältöihin.

3. Rousseau ja luonnostaan hyvä ihminen (20 p.)

Jean-Jacques Rousseau kuvaa kirjassaan *Tutkielma ihmisten välisen eriarvoisuuden alkuperästä ja perusteista* ihmisen luonnollista olemista teoreettisessa luonnontilassa sekä yhdessä elämisen ja yhteiskunnan aiheuttamia muutoksia elämiseemme. Rousseau suhtautuu kriittisesti Thomas Hobbesin negatiiviseen näkemykseen luonnontilasta ja esittää kirjassaan kärkeästä kritiikkiä Hobbesia kohtaan. Rousseau mukaan ihminen elää luonnontilassa yhtenä eläinlajina muiden joukossa ilman käsitystä moraalisesti oikeasta ja väärästä. Tässä luonnontilassa ihmisen olemista määrittää *itsensä rakastaminen*, joka Roussealle näyttäytyy eräänlaisena positiivisena viettinä säilyä hengissä. Tähän ei kuitenkaan liity varsinaista kilpailua muiden kanssa. Luonnontilassa suhdettamme muihin värittävät myötätunnon ja säälin tunteet, joiden vaikutuksesta otamme vain sen, minkä tarvitsemme, ja muuten olemme avuliaita muita kohtaan.

Tehtävän kannalta teoksen keskeisin sisältö on Rousseau'n näkemys *itsensä rakastamisen* muuttumisesta *itserakkaudeksi* yhteiskunnan vaikutuksesta (aineisto 3. A). Järjestäytyneessä yhteiskunnassa alamme

kilpailla muita vastaan ja luonnolliset tunteemme korvautuvat vähitellen kunnianhimolla ja muilla tunteilla, jotka saavat meidät ajattelemaan vain omaa etuamme. Näin Rousseau näkee yhteiskunnan tehneen meistä itsekkäitä olioita, joiden tärkein motivaatio on aina omat intressit. Koska yhteiskunnassa intressimme ja menestymisemme ovat usein ristiriidassa tai kilpailutilanteessa muiden henkilöiden vastaavien pyrkimysten kanssa, alamme tahtoa heille pahaa. Hyvässä vastauksessa tämä kehitys kuvataan selkeästi. Lisäksi hyvässä vastauksessa esitetään perusteltu arvio Rousseauin näkemyksen oikeutuksesta. Onko todellakin niin, että yhdessä eläminen on muokannut meistä itserakkaita? Tässä kokelas voi yhtä hyvin joko kritisoida tai puolustaa Rousseauin näkemystä. Hyvä vastaus muodostaa kuitenkin ehyen ja johdonmukaisen kokonaisuuden.

Vastaus tehtävään on essee, jossa kuvataan Rousseauin näkemys yhteiskunnan vaikutuksesta ihmisen toimintaan ja jossa esitetään arvio tämän näkemyksen oikeutuksesta. Vastauksen pisteityksessä kaikki yllä mainitun arviointitaulukon ulottuvuudet tulee ottaa huomioon.

5 pisteen vastauksessa kokelas kuvaa Rousseauin näkemyksen piirteitä.

10 pisteen vastauksessa kokelas antaa johdonmukaisen kuvauksen Rousseauin näkemyksestä ja esittää sen oikeutuksesta ymmärrettävän arvion. Kokelas hyödyntää vastauksessaan aineistoa.

15 pisteen vastauksessa kokelas antaa tarkan ja johdonmukaisen kuvauksen Rousseauin näkemyksestä ja esittää monipuolisen arvion sen oikeutuksesta. Kokelas hyödyntää vastauksessaan aineistoa.

Huippupisteiden vastauksessa kokelas syventää vastaustaan liittämällä sen ansiokkaasti filosofiseen perinteeseen. Hän voi esimerkiksi tarkastella Rousseauin näkemystä Hobbesin esittämän luonnontilan kritiikkinä.

Tehtävä liittyy LOPS15:ssä kurssin Yhteiskuntafilosofia (FI3) sisältöön ”yhteiskuntajärjestyksen ja yhteiskunnallisten instituutioiden olemassaolo ja oikeuttaminen: yksilö- ja yhteisökeskeiset teoriat yhteiskunnasta, yhteiskuntasopimusteoriat”. LOPS03:ssa tehtävä liittyy kurssin Yhteiskuntafilosofia (FI4) sisältöön ”yhteiskuntajärjestyksen, vallan ja omistamisen oikeuttaminen: yhteiskuntasopimusteoriat, anarkismi ja yhteiskunnalliset utopiat”.

4. Vapaa tahto (20 p.)

Thomas Hobbes ja Thomas Reid ovat tunnettuja vapaata tahtoa koskevista vastakkaisista näkemyksistään.

4.1. (10 p.)

Kiista vapaasta tahdosta on filosofisesti tärkeä kahdesta syystä. Ensiksikin vapaa tahto voidaan nähdä moraalisen ja jopa oikeudellisen vastuun edellytyksenä. Toinen filosofisesti tärkeä kysymys on se, onko vapaa tahto yhteensopiva todellisuuden järjellisen selittämisen kanssa. Tällaisessa selityksessä – nykyään erityisesti tieteessä – pyritään tyhjentävästi kuvaamaan, miksi asiat tapahtuvat niin kuin tapahtuvat. Jos tällainen selitys on tyhjentävä, saattaa vaikuttaa siltä, että vain yhdenlainen tulevaisuus on mahdollinen. Näin ollen päädyttäisiin determinismiin, jota on vaikea sovittaa yhteen vapaan tahdon kanssa.

On kiistanalaista, millä tavalla vapaa tahto voi olla moraalisen vastuun edellytys. Tuntuisi luontevalta ajatella, että mikäli moraalinen toimija eli moraaliagentti ei tee tekoa vapaasta tahdostaan, häntä ei voi pitää moraalisesti vastuussa teostaan. Tämä oli Reidin näkemys. Hän myös ajatteli, että tahdon vapaus tarkoittaa, että tahto voi valita vähintään kahdesta eri vaihtoehdosta. Kumpikaan näistä ei ole kuitenkaan filosofisesti ainoa mahdollinen näkökanta. Hobbes nimittäin kiistää, että ihmisen tahto olisi vapaa siinä mielessä, että voisimme vapaasti valita toisin. Hänelle vapauteen riittää, ettei tahtoa pakoteta ulkoapäin ja että henkilö toimii tahtonsa mukaisesti. Näin tapahtuu silloin, kun henkilö toimii halujensa mukaisesti. On myös mahdollista yrittää kiistää moraalisen vastuun olemassaolo tai se, että moraalinen vastuu vaatisi vapaata tahtoa.

Toinen kiistakysymys koskee sitä, onko vapaa tahto yhteensopiva determinismin kanssa. Kysymys on relevantti siksi, että on perusteita hyväksyä kumpikin: vapaa tahto siksi, että se näyttäisi olevan moraalisen vastuun edellytys, ja determinismi siksi, että itsestään ilmaantuvat asiat tai tapahtumat vaikuttavat epätodellisilta tai käsittämättömiltä. Hobbes hyväksyy determinismin, mutta pyrkii määrittelemään tahdon vapauden niin, ettei se ole ristiriidassa determinismin kanssa. Hobbesia on pidetty tästä syystä kompatibilistina. Reid puolestaan kiistää determinismin ja kannattaa vapaasta tahdosta vahvaa tulkintaa, jonka mukaan tahdon kyky määrätä itseänsä on ristiriidassa sen kanssa, että tahto määräytyisi yksikäsitteisesti jostakin toisesta asiasta tai tapahtumasta.

Hyvässä vastauksessa selitetään kahden edellä mainitun kysymyksen luonnetta. Selityksessä on luontevaa hyödyntää tehtävän johdannon kuvauksia Hobbesin ja Reidin näkemyksistä, mutta myös muunlainen

lähestymistapa on mahdollinen. Vastaus pisteitetään siten, että niin vapaan tahdon ja moraalisen vastuun kuin vapaan tahdon ja determinismin suhdetta koskevasta tarkastelusta saa enintään 5 pistettä.

Vastaus tehtävään on essee, jossa tulee selittää, miksi kiista vapaasta tahdosta on filosofisesti tärkeä.

Vastauksen pisteityksessä kaikki yllä mainitun arviointitaulukon ulottuvuudet tulee ottaa huomioon.

3 pisteen vastauksessa kokelas selittää ymmärrettävästi vapaan tahdon ja moraalisen vastuun tai vapaan tahdon ja determinismin välistä suhdetta. Vaihtoehtoisesti hän tekee hajanaisia huomioita kummastakin suhteesta.

5 pisteen vastauksessa kokelas selittää johdonmukaisesti jommankumman edellä mainitun suhteen. Hän perustelee vastauksensa. Vaihtoehtoisesti hän selittää ymmärrettävästi kumpaakin suhdetta.

8 pisteen vastauksessa kokelaan selitys kummastakin suhteesta on johdonmukainen ja monipuolinen. Hän perustelee vastauksensa.

4.2. (10 p.)

Hyvässä vastauksessa esitetään jonkinlainen tulkinta Hobbesin ja Reidin näkemyksistä ja argumentoidaan yhden näkemyksen puolesta toista vastaan. Kummassakin näkemyksessä on vahvuuksia ja heikkouksia, jotka on aiheellista ottaa huomioon. Näkemysten keskinäisiä voimasuhteita on luontevaa tarkastella suhteessa moraaliseen vastuuseen ja determinismiin. On luontevaa päätyä esimerkiksi johtopäätökseen, että heikkouksistaan huolimatta valittu näkemys selittää paremmin vapaata tahtoa ja sen suhdetta moraaliseen vastuuseen ja determinismiin. Kokelaan ei tarvitse tuntea Hobbesin ja Reidin ajattelua tehtävän johdantoa laajemmin, vaikkakin sitä voidaan pitää ansiona. Vaihtoehtoisesti kokelas voi käyttää vastauksessaan hyväksi muita tietojaan siitä, miten tekoja tai toimintaa on mahdollista selittää. Hän voi esimerkiksi suhteuttaa Hobbesin ja Reidin käsityksiä tahdosta haluihin ja uskomuksiin, jotka monien nykyfilosofien mukaan riittävät toiminnan selittämiseen. Tämä lähestymistapa ei hävitä kysymystä tahdon vapaudesta, koska halut ja uskomukset eivät ole aina tai edes useimmiten omassa vallassamme. Siksi on edelleen mielekästä pohtia, ovatko haluihin ja uskomuksiin perustuvat valintamme ja tekomme todellakin vapaita. Hobbes ei näe ongelmaa siinä, ettei tahdonvapaus ja moraalinen vastuu edellytä mahdollisuutta valita toisin. Mikäli toimimme halujemme ja uskomustemme mukaisesti, olemme hänen mukaansa moraalisesti vastuussa teoistamme. Reidiä tämä vastaus ei tyydytä. Hänen voi tulkita liittävän tahdonvapauteen mahdollisuuden

valita toisin juuri siksi, ettei toiminta halujen ja uskomusten mukaisesti riitä tekemään toiminnasta moraalisesti vastuullista.

On hyvä huomata, että Reidin oletama indeterminismi ei ole välttämättä yhtään sen ongelmattomampi näkemys kuin Hobbesin determinismi. Vaikka Reid olettaa tahdon kykenevän määräämään itseään, tästä ei seuraa, että tahto kykenisi välttämättä määräämään toimintaamme. Mikäli tahdon ja toiminnan välinen suhde on indeterministinen, toimintaamme selittää ainakin joissakin tapauksissa satunnaiset seikat. Tämä kyseenalaistaa sen, että voisimme olla vastuussa toiminnastamme.

Vastaus tehtävään on essee, jossa tulee puolustaa Hobbesin tai Reidin näkemystä toista vastaan. Vastauksen pisteityksessä kaikki yllä mainitun arviointitaulukon ulottuvuudet tulee ottaa huomioon.

3 pisteen vastauksessa kokelas esittää ymmärrettävät tulkinnat Hobbesin ja Reidin näkemyksistä sekä jonkin argumentin yhden puolesta toista vastaan.

5 pisteen vastauksessa kokelas esittää ymmärrettävät tulkinnat Hobbesin ja Reidin näkemyksistä ja kaksi ymmärrettävää argumenttia yhden puolesta toista vastaan.

8 pisteen vastauksessa kokelaan tulkinta Hobbesin ja Reidin näkemyksistä on monipuolinen ja osoittaa ymmärrystä niiden vahvuuksista ja heikkouksista. Kokelas puolustaa johdonmukaisesti ja monipuolisesti yhden näkemystä toista vastaan. Hän perustelee vastauksensa.

LOPS15:ssä ja LOPS03:ssa tehtävä liittyy kurssin Johdatus filosofiseen ajatteluun (F11) sisältöihin ”vapaus ja välttämättömyys”. LOPS15:ssä tehtävä liittyy myös kurssin Tieto, tiede ja todellisuus (F14) sisältöön ”metafysiikan keskeiset kysymykset ja käsitteet” ja LOPS03:ssa kurssin Tiedon ja todellisuuden filosofia (F13) vastaavaan sisältöön ”metafysiikan keskeisiä kysymyksiä ja peruskäsitteitä”.

5. Peli ja moraalit (20 p.)

Erilaisten pelien säännöt ovat yleensä selvät ja ne ovat tavallisesti kirjallisessa muodossa, kuten jalkapallossa. Jalkapallon sääntökirja ei velvoita omiin jalkoihinsa kompastunutta pelaajaa nostamaan kättä ylös ja ilmoittamaan, että tuomarin viheltämä rike on aiheeton. Moraalisääntöjen näkökulmasta tilanne ei ole yhtä selvä.

Yksi mahdollinen vastauslinja on rinnastaa peleissä noudatettavat moraalिसäännöt niin sanottuun reilun pelin oletukseen. Pelin sääntöjen lisäksi pelaajien oletetaan kunnioittavan pelin henkeä ja tavoittelevan voittoa reilusti. Reiluun peliin voi liittää myös vastustajan kunnioittamisen. Näitä sääntöjä ei lue erikseen sääntökirjoissa, mutta pelaajien odotetaan noudattavan niitä, kuten moraalिसääntöjäkin. Tehtävä tarjoaa erilaisia mahdollisuuksia kehitellä omaa näkemystä.

Kysymystä pelaajan moraalisisista velvollisuuksista on mahdollista lähestyä esimerkiksi seuraavista näkökulmista. Yhtäältä pelaajalla voidaan katsoa olevan moraalinen velvollisuus tehdä kaikki mahdollinen oman joukkueensa voiton eteen. Tämä velvollisuus perustuu pelin kilpailulliseen luonteeseen ja joukkueen jäsenyyteen. Toisaalta pelaajalla voidaan katsoa olevan moraalinen velvollisuus kunnioittaa sekä vastustajaa että reilua peliä. Tämän velvollisuuden rikkominen vie luottamuksen pelin osapuolten väliltä ja herättää helposti aggressioita, jotka saattavat vaarantaa pelaajien turvallisuuden.

Aineiston tilanteen tekee tavallista mielenkiintoisemmaksi se, että kyseessä ei vaikuta olevan pelaajan tietoinen tuomarin huijaaminen eli niin sanottu filmaaminen, jota yleisesti paheksutaan ja pidetään moraalisesti vääränä. Tosin tämä on kulttuurisidonnaista. Esimerkiksi Englannissa, josta aineisto on, filmaamista on pidetty täysin pelin hengen vastaisena. Joissain muissa kulttuureissa, kuten Etelä-Amerikassa, suhtautuminen ei ole yhtä jyrkkää, ja tällainen toiminta voidaan nähdä oikeutettuna. Aineiston tapauksessa tilanne herätti paljon keskustelua seuraavan päivän uutisissa, joissa pelaajan ratkaisua olla sanomatta mitään sekä ymmärrettiin että paheksuttiin.

Kysymys pelien sisäisten sääntöjen ja moraalिसääntöjen suhteesta on hyvin moniulotteinen. Monissa peleissä tai lajeissa sallitaan asioita, joita yleisesti pidetään moraalisesti väärinä tai jopa lainvastaisina. Nyrkkeilyssä lyödään ja jääkiekossa taklataan annettujen sääntöjen rajoissa. Pelien "moraalिसääntöihin" taas kuuluu, että joissain tilanteissa on oikein rikkoa varsinaisia sääntöjä, kuten silloin, kun jääkiekossa puolustetaan joukkuekaveria ja erityisesti tähtipelaajaa. Tämä nostaa esiin kysymyksen, voiko pelien sisällä olla tilanteita, joissa yleiset moraalिसäännöt eivät päde. Filosofisesta näkökulmasta ajatus yleisten moraalिसääntöjen ulkopuolella olevista pelin sisäisistä moraalिसäännöistä voi olla ongelmallinen, sillä moraalिसääntöjen katsotaan tavallisesti olevan yleisiä ja ylivertaisia suhteessa muihin sääntöihin. Niiden pitäisi siis olla etusijalla kaikissa tilanteissa. Pelin sisäisiä velvollisuuksia voidaan kuitenkin käsitellä pelin sisäisinä moraalिसääntöinä, mikäli vastauksessa kuvaillaan pelin sisäisten moraalिसääntöjen ja yleisten moraalिसääntöjen suhdetta tai vastaus rajataan perustellusti pelistä pelin sisäisiin moraalिसääntöihin.

Hyvässä vastauksessa moraalिसääntöjä ei oteta annettuna, vaan niiden luonnetta eritellään suhteessa pelin sääntöihin. Hyvässä vastauksessa otetaan huomioon myös ammattilaisurheilun erityispiirteet, kuten vakuutusturva loukkaantumisten varalta ja muhkea palkkapussi, jotka saattavat olla perusteena moraalिसäännöistä poikkeamiseen. Kokelas voi syventää vastaustaan tarkastelemalla, onko moraalialia ylipäänsä mahdollista perustaa yleisten sääntöjen varaan. Edelleen voi tarkastella, onko eri peleillä mitään yhteisiä reilun pelin sääntöjä. Omille pohdinnoille voi hakea tukea esimerkiksi wittgensteinilaisesta perinteestä.

Vastaus tehtävään on essee, jossa pohditaan pelaajan moraalisia velvollisuuksia aineiston esittämässä tilanteessa sekä moraalिसääntöjen ja pelin sääntöjen suhdetta. Vastauksen pisteityksessä kaikki yllä mainitun arviointitaulukon ulottuvuudet tulee ottaa huomioon.

5 pisteen vastauksessa kokelas esittää ainakin yhden pelaajan moraalisen velvollisuuden tai tekee huomioita moraalिसääntöjen ja pelin sääntöjen suhteesta.

10 pisteen vastauksessa kokelas esittää ainakin kaksi pelaajan moraalista velvollisuutta sekä näkemyksen moraalिसääntöjen ja pelin sääntöjen suhteesta.

15 pisteen vastauksessa kokelas pohtii johdonmukaisesti ja monipuolisesti niin pelaajan moraalisia velvollisuuksia aineiston esittämässä tilanteessa kuin moraalिसääntöjen ja pelin sääntöjen suhdetta yleisesti.

Huippupisteiden vastauksessa kokelas syventää vastaustaan esimerkiksi pohtimalla, onko eri peleillä mitään yhteisiä reilun pelin sääntöjä. Kokelas yhdistää pohdintansa asianmukaisesti filosofiseen perinteeseen.

LOPS15:ssä tehtävä liittyy kurssin Etiikka (FI2) sisältöihin ”moraalin luonne normijärjestelmänä ja sen ero juridisiin ja tapanormeihin perustuviin järjestelmiin, moraalinen relativismi” sekä ”etiikka ja yksilön moraaliset ratkaisut: ihmissuhteet ja elämänvalinnat”. LOPS03:ssa tehtävä liittyy kurssin Filosofinen etiikka (FI2) sisältöihin ”moraali ja sitä pohtiva soveltava ja normatiivinen etiikka sekä metaetiikka” ja ”moraalisten arvojen ja normien objektiivisuus ja subjektiivisuus, kysymys eettisten perusteiden tiedollisuudesta ja eettisten totuuksien mahdollisuudesta”.

6. Abduktiivinen päättely (20 p.)

Abduktiivisen päättelyn määritelmästä ei ole loogikoiden keskuudessa yksimielisyyttä. Yksi tunnettu abduktiivisen päättelyn kehittäjä oli amerikkalainen pragmatisti Charles Sanders Peirce (1839–1914), joka tutki muun muassa aineistossa 6. A esiintyvää abduktion lajia.

6.1. (5 p.)

Päättelyille a–c on yhteistä se, että ne ovat kaikki esimerkkejä päättelystä parhaaseen selitykseen. Ne muodostuvat kahdesta premissistä ja johtopäätöksestä. Ensimmäisessä premississä mainitaan luonnollinen ilmiö, toisessa sen otaksuttu paras selitys. Johtopäätös ilmaisee, että on syytä päätyä tähän selitykseen. Hyvässä vastauksessa kokelas antaa oman esimerkin vastaavasta päättelystä luonnollisen ilmiön parhaaseen selitykseen tai vaihtoehtoisesti jonkin muun esimerkin päättelystä parhaaseen selitykseen.

2 pisteen vastauksessa kokelas kuvailee päättelyn rakenteen oikein, toteaa päättelyiden olevan esimerkkejä päättelystä parhaaseen selitykseen tai antaa oman esimerkin samanlaisesta päättelystä.

4 pisteen vastauksessa kokelas kuvailee päättelyiden olevan esimerkkejä päättelystä parhaaseen selitykseen ja antaa oman esimerkin samanlaisesta päättelystä. Täysien pisteiden vastauksessa kokelaan kuvaus ja esimerkki ovat selkeitä ja johdonmukaisia.

6.2. (5 p.)

Päättelyt a–c voidaan formalisoida käyttäen kussakin toistuvia ilmauksia sekä kahta lausemuuttujaa P ja Q seuraavasti:

P

Se, että Q, selittäisi parhaiten P:n.

Siis on järkevää päätellä, että Q.

Lausemuuttujat P ja Q voivat esiintyä myös toisinpäin, mutta niiden keskinäisen suhteen tulee olla kuten edellä on esitetty.

2 pisteen vastauksessa kokelas formalisoi jollakin tavalla kaksi premissiä tai vaihtoehtoisesti yhden premissin ja johtopäätöksen.

4 pisteen vastauksessa kokelas formalisoi selkeästi premissit ja johtopäätöksen. Täysien pisteiden vastaus on identtinen edellä esitetyn mallin kanssa.

6.3. (10 p.)

Tehtävänannossa puhutaan skeptisismistä, sen sijaan sitä vastustavaa kantaa ei ole nimetty. Tällaisia kantoja voi olla erilaisia, mutta seuraavassa ne on kaikki niputettu samaan. Koska ryhmälle ei ole modernia nimeä, käytetään antiikin skeptikoiden termiä ”dogmaatikko”, joka viittaa kehen tahansa, joka ei ole skeptikko. Dogmaatikko voi siis näin ymmärrettynä olla myös esimerkiksi fallibilisti. Päättelyä c koskevassa pohdinnassa on syytä ottaa huomioon niin skeptikon kuin dogmaatikonkin näkökulma, vaikka käsittely painottuisikin toiseen.

Skeptikko epäilee päättelyn c kumpaakin premissiä ja luonnollisesti myös sen johtopäätöstä. Epäily on aistihavaintojen erehtyvyyden lisäksi oikeutettua silläkin nojalla, ettei abduktiivinen päättely ole deduktiivisen päättelyn tavoin totuuden säilyttävää päättelyä. Vaikka premissit olisivat todet, johtopäätös voi olla epätosi. Skeptikko saattaisi kiistää ensimmäisen premissin sillä perusteella, ettei havaittajalla ole pitävää keinoa erottaa illuusioita ja hallusinaatioita tosista aistimuksista. Siksi emme voi olla varmoja siitä, että aistimme totuudenmukaisesti edes silloin, kun todella aistimme totuudenmukaisesti. Toisin sanoen aistit eivät ole tiedollisesti luotettavia. Toinen premissi on jo itsessään muotoiltu epävarmaksi, joten skeptikon on helppo todeta, ettei sille voi perustaa varmaa tietoa. Vaikka takassa palava tuli olisikin jossakin tietyssä tilanteessa paras selitys aistimukselle tulen lämmöstä, se ei ole ainoa selitys. Voihan lämpöaistimus aiheutua jostakin muustakin kuin takassa palavasta tulesta, esimerkiksi kynttilän liekistä tai päähän asennetuista elektrodeista, joiden kautta koetta tekevä tutkija stimuloi aivojamme. Ellemme onnistu sulkemaan vaihtoehtoisia selityksiä pois, emme voi saavuttaa varmuutta siitä, että takassa palaa tuli.

Dogmaatikko voi puolustaa ensimmäistä premissiä sillä perusteella, että skeptikko korostaa liikaa illuusion ja hallusinaation mahdollisuutta. Illuusioita ja hallusinaatioita esiintyy vain tietyissä olosuhteissa, jotka havaittaja voi ennakoita. Illuusio ja hallusinaatio voivat olla parempia selityksiä kuin totuudenmukainen aistimus vain kyseisissä olosuhteissa. Normaaliolosuhteissa totuudenmukainen aistimus on kiistatta paras selitys vaikutelmalle.

Toisen premissin ja abduktiivisen päättelyn luonteesta seuraa, että argumentti c ei ole ilman viittausta normaaliolosuhteisiin hyvä argumentti skeptikkaa vastaan. Dogmaatikon olisi rehellisyyden nimissä tunnustettava tämä. Toisaalta hän voisi esittää, että koska illuusiot ja hallusinaatiot ovat varsin harvinaisia,

tilastollisesti tarkastellen aistit ovat hyvinkin luotettavia ja voimme toimia niiden varassa menestyksellisesti arkielämässämme. Dogmaatikko voi näin käyttää argumentin luonnetta oman kantansa puolustamiseen. Käytännössä inhimillinen toiminta perustuu ei-deduktiiviselle ja epävarmalle päättelylle ja siksi kaiken epäileminen ei ole mielekäästä, vaikka tieto ei olisikaan ehdottoman varmaa. Skeptikko voi puolestaan vastata tähän, että tätähän hänkin juuri tarkoitti.

Vastaus tehtävään on essee, jossa tulee pohtia, onko päättely c hyvä argumentti aistimusten luotettavuutta koskevaa skeptisismiä vastaan. Vastauksen pisteityksessä kaikki yllä mainitun arviointitaulukon ulottuvuudet tulee ottaa huomioon.

3 pisteen vastauksessa kokelas esittää jonkin hyvin perustellun näkökohdan siitä, onko päättely c hyvä argumentti aistimusten luotettavuutta koskevaa skeptisismiä vastaan.

5 pisteen vastauksessa kokelas tarkastelee vähintään kahta perusteltua näkökohtaa kysymykseen.

8 pisteen vastauksessa kokelas pohtii kysymystä johdonmukaisesti ja perusteellisesti. Hän tarkastelee niin päättelyn premissejä kuin johtopäätöstäkin aistimusten luotettavuutta koskevan skeptisisminkin kannalta.

LOPS15:ssä tehtävä liittyy kurssin Johdatus filosofiseen ajatteluun (F1) sisältöön ”johdonmukaisen argumentaation ja pätevän päättelyn perusteet” sekä kurssin Tieto, tiede ja todellisuus (F4) sisältöön ”tiedon mahdollisuus ja rajat, tiedon oikeuttaminen”. LOPS03:ssa tehtävä liittyy kurssin Tiedon ja todellisuuden filosofia (F13) sisältöihin ”argumentoinnin ja päättelyn perusteita” sekä ”tiedon mahdollisuus ja rajat, tiedon oikeuttaminen”.

Osa II

7. Totuus (30 p.)

Tehtävässä pyydetään antamaan ensin lyhyet esimerkit totuuden käsitteen käytöstä filosofian eri osa-alueilla. Sen jälkeen kokelaan tulee perustella antamia esimerkkejä sekä pohtia, mitä ongelmia totuuden vaatimuksesta luopumisesta seuraisi näillä filosofian osa-alueilla. Tehtävänanto johdattaa tarkastelemaan nimenomaan totuuden käsitteen käyttöä. Tarkoituksena ei siis ole esitellä erilaisia teorioita totuudesta. Totuuden käsitteen täsmentämistä voidaan pitää kuitenkin ansiona.

Tehtävään voi vastata usealla tavalla. Yksi tapa on käsitellä relativismia ja sen ongelmia kaikissa neljässä tapauksessa eli etiikassa, yhteiskuntafilosofiassa, tieto-opissa ja tieteenfilosofiassa. Toinen tapa on antaa erilainen esimerkki kussakin tapauksessa sekä käsitellä kuhunkin liittyvää erityistä ongelmaa. On myös mahdollista yhdistää näitä kahta lähestymistapaa tarkastelemalla esimerkiksi relativismia etiikassa ja tieto-opissa ja joitakin muita ongelmia yhteiskuntafilosofiassa ja tieteenfilosofiassa.

7.1. (5 p.)

Etiikassa esimerkit voivat liittyä metaeettisiin kantoihin, moraalirealismiin mukaisiin moraalisiin totuuksiin tai eettisten arvojen ja periaatteiden kytkeytymiseen jonkin asiantilan kanssa esimerkiksi jonkin normatiivisen etiikan teorian mukaan tai soveltavassa etiikassa. Metaetiikassa totuusväittämänä voi olla esimerkiksi se, että moraalisia totuuksia on tai ei ole olemassa. Haasteena muissa esimerkeissä on huomata, että etiikan normatiivisen luonteen vuoksi totuus ei ilmene aivan samoin kuin deskriptiivisten eli kuvailevien väitteiden tapauksessa. Esimerkkinä moraalista totuudesta voi mainita vaikkapa ihmisoikeudet tai yksityiskohtaisemmin naisten, lasten tai vähemmistöjen oikeudet. Myös eläinten oikeudet sopivat esimerkiksi. Moraalisten totuuksien olemassaolon voi myös kiistää, jolloin esimerkki voi olla totuuden käsitteen virheellinen ja eettisesti tuomittava käyttö esimerkiksi jonkin ihmisryhmän nostamisessa muiden yläpuolelle. Totuuden käsitteen käyttö eettisten periaatteiden soveltamisen tapauksessa voi ilmetä esimerkiksi siten, että jonkun ihmisen väitetään ilmentävän tiettyä hyvettä tai jonkin konkreettisen toiminnan väitetään olevan kategorisen imperatiivin mukainen tai maksimoivan yleisen hyvän.

Yhteiskuntafilosofiset kysymykset liittyvät usein vallitsevaan yhteiskuntaan ja sen muodostumiseen. Totuus voi tällöin liittyä yhteiskuntaa koskeviin käsityksiin ja teorioihin. Esimerkkeinä voi mainita vaikkapa yhteiskunnalliseen päätöksentekoon, demokratiaan tai tiedonvälitykseen liittyviä asioita. Perusteltujen päätösten tekeminen edellyttää tosia käsityksiä sen sijaan, että päätösten taustalla ovat esimerkiksi propaganda, sensuuri, valeuutiset, trollitehtaiden toiminta tai muu tiedonvälityksen manipulointi. Yhteiskuntafilosofiassa voidaan tarkastella myös abstrakteja normatiivisia periaatteita vastaavalla tavalla kuin etiikassa. Voi mainita esimerkiksi oikeudenmukaisuuden muodollisen periaatteen, jonka mukaan samanlaisia tulee kohdella samalla tavalla, erilaisia eri tavalla. Tätä voi pitää tietynlaisena yhteiskuntafilosofisena totuutena.

On huomattava, että vastauksen enimmäispituus on 750 merkkiä.

2 pisteen vastauksessa kokelas antaa osuvan esimerkin totuuden käsitteen käytöstä etiikassa tai yhteiskuntafilosofiassa.

4 pisteen vastauksessa kokelas antaa osuvat esimerkit totuuden käsitteen käytöstä sekä etiikassa että yhteiskuntafilosofiassa.

7.2. (10 p.)

Totuuden merkityksen voi perustella vaikkapa toteamalla, että edellä kuvattujen asioiden oikeuttaminen on huomattavasti vaativampaa, jos moraalisia totuuksia ei ole lupa olettaa. Tällöin jouduttaisiin vetoamaan esimerkiksi käytännöllisyyteen. Relativismi ja sen ongelmat voi mainita niin etiikan kuin yhteiskuntafilosofiankin tapauksessa. Edelleen ihmisten (tai eläinten) oikeudet eivät ole johdonmukaisesti puolustettavissa, mikäli niiden ei ajatella perustuvan todeksi tiedettyihin seikkoihin, kuten kivun tai kärsimyksen kokemuksiin.

Yhteiskuntafilosofiassa voi käsitellä yhteiskunnalliseen päätöksentekoon liittyviä näkökohtia. Jos päätöksenteko perustuu propagandaan, sensuuriin, valeutisiin tai muuhun tahalliseen väärin tietojen levittämiseen, eivät kansalaiset voi luottaa päättäjiin eivätkä vaikuttaa itseään koskeviin asioihin. Jos mihinkään ei voida luottaa eikä totuutta erottaa valheesta, on demokraattinen prosessi uhattuna ja lopulta vaarantuu koko yhteiskunnan toimivuus. Vastauksessa on mahdollista käsitellä myös filosofian perinteestä nousevia aiheita, kuten Platonin *Valtiossa* esiintyvää ajatusta, että valtaa tulee antaa vain henkilöille, joilla on tietoa eli jotka tuntevat totuuden. Tämäkään ajatus ei ole ongelmaton, mikä hyvässä vastauksessa otetaan huomioon.

Vastaus tehtävään on essee, jossa pohditaan annettujen esimerkkien avulla, mitä totuuden vaatimuksesta luopuminen merkitsisi etiikassa ja yhteiskuntafilosofiassa. Vastauksen pisteityksessä kaikki yllä mainitun arviointitaulukon ulottuvuudet tulee ottaa huomioon.

3 pisteen vastauksessa kokelas tekee antamansa esimerkin perusteella joitakin huomioita siitä, mitä totuuden vaatimuksesta luopuminen merkitsisi etiikassa tai yhteiskuntafilosofiassa.

5 pisteen vastauksessa kokelas pohtii antamiensa esimerkkien perusteella, mitä totuuden vaatimuksesta luopuminen merkitsisi näillä molemmilla filosofian osa-alueilla. Vaihtoehtoisesti hän käsittelee johdonmukaisesti ja monipuolisesti toista osa-aluetta.

8 pisteen vastauksessa kokelas pohtii antamiensa esimerkkien perusteella johdonmukaisesti ja monipuolisesti, mitä totuuden vaatimuksesta luopuminen merkitsisi etiikassa ja yhteiskuntafilosofiassa.

7.3. (5 p.)

Tieto-opissa tiedon klassinen määritelmä on kenties luontevin esimerkki. Voi mainita myös skeptisismien ja relativismin varman tiedon haastajina.

Tieteenfilosofiassa esimerkkinä voi mainita tieteelliseen realismiin kuuluvan ajatuksen tieteestä totuutta lähestyvänä toimintana. Edelleen esimerkiksi sopii tieteen ja pseudotieteen välistä erottelua koskeva demarkaatio-ongelma. Voi mainita vaikkapa erilaisten kokemusasiantuntijoiden ja tutkitun tiedon puolustajien vastakkainasettelun. Erilaiset uskomushoidot ja tieteelliseen tutkimukseen perustuva lääketiede ovat tästä kenties tunnetuin esimerkki.

On huomattava, että vastauksen enimmäispituus on 750 merkkiä.

2 pisteen vastauksessa kokelas antaa osuvan esimerkin totuuden käsitteen käytöstä tieto-opissa tai tieteenfilosofiassa.

4 pisteen vastauksessa kokelas antaa osuvat esimerkit totuuden käsitteen käytöstä sekä tieto-opissa että tieteenfilosofiassa.

7.4. (10 p.)

Relativismi eli totuuden ja tiedon yleispätevyyden kiistäminen ja siitä aiheutuvat ongelmat ovat luonteva vaihtoehto myös tieto-opin ja tieteenfilosofian käsittelyyn. Tieto-opissa totuuden kiistäminen johtaisi siihen, ettei tietoa voitaisi yrittää määritellä ainakaan toden uskomuksen käsitteen avulla. Mikäli ei voida tehdä erottelua tosien ja epätosien uskomusten välillä, ei ole varmaa perustaa erottaa todellisuutta koskevaa tietoa virhekäsityksistä.

Tieteenfilosofiassa totuuden vaatimuksesta luopuminen johtaisi esimerkiksi tieteelliseen instrumentalismiin tai metodologiseen anarkismiin. Vastauksen lähtökohdaksi voi ottaa myös esimerkiksi tieteen kriteerit. Tieteessä pyritään tiukkojen kriteerien avulla varmistamaan, että tieteellisillä väitteillä on muita väitteitä vahvemmat perustelut. Totuuden tavoittelusta luopuminen merkitsisi sitä, että kaikki ihmisten erilaiset

kokemukset asetettaisiin samanarvoisiksi tutkitun ja perustellun tiedon kanssa. Faktapohjainen yhteiskunnallinen päätöksenteko kävisi mahdottomaksi.

Vastaus tehtävään on essee, jossa pohditaan annettujen esimerkkien avulla, mitä totuuden vaatimuksesta luopuminen merkitsisi tieto-opissa ja tieteenfilosofiassa. Vastauksen pisteityksessä kaikki yllä mainitun arviointitaulukon ulottuvuudet tulee ottaa huomioon.

3 pisteen vastauksessa kokelas tekee antamansa esimerkin perusteella joitakin huomioita siitä, mitä totuuden vaatimuksesta luopuminen merkitsisi tieto-opissa tai tieteenfilosofiassa.

5 pisteen vastauksessa kokelas pohtii antamiensa esimerkkien perusteella, mitä totuuden vaatimuksesta luopuminen merkitsisi näillä molemmilla filosofian osa-alueilla. Vaihtoehtoisesti hän käsittelee johdonmukaisesti ja monipuolisesti toista osa-aluetta.

8 pisteen vastauksessa kokelas pohtii antamiensa esimerkkien perusteella johdonmukaisesti ja monipuolisesti, mitä totuuden vaatimuksesta luopuminen merkitsisi tieto-opissa ja tieteenfilosofiassa.

LOPS15:ssä tehtävä liittyy erityisesti kurssin Johdatus filosofiseen ajatteluun (FI1) sisältöihin ”filosofisen ajattelun luonne” sekä ”tiedon ja informaation, arkitiedon ja tieteellisen tiedon sekä tieteen ja pseudotieteen ero”, kurssin Etiikka (FI2) sisältöihin ”moraali ja sitä pohtiva normatiivinen ja soveltava etiikka” sekä ”moraalin luonne normijärjestelmänä”, kurssin Yhteiskuntafilosofia (FI3) sisältöön ”yhteiskuntajärjestyksen ja yhteiskunnallisten instituutioiden oikeuttaminen” sekä kurssin Tieto, tiede ja todellisuus (FI4) sisältöihin ”tiedon mahdollisuus ja rajat, tiedon oikeuttaminen” sekä ”tieteellisen tutkimuksen luonne ja menetelmät, tieteellinen päättely”.

LOPS03:ssa tehtävä liittyy kurssin Johdatus filosofiseen ajatteluun (FI1) sisältöihin ”filosofisten kysymysten luonne ja niiden suhde käytännöllisiin, tieteellisiin ja uskonnollisiin kysymyksiin”, ”tietoa ja tietämistä koskevia perusnäkemymiä” sekä ”toimintaa ohjaavien moraalisten arvojen luonne ja suhde tosiasioihin”, kurssin Filosofinen etiikka (FI2) sisältöihin ”moraali ja sitä pohtiva normatiivinen ja soveltava etiikka sekä metaetiikka” sekä ”moraalisten arvojen ja normien objektiivisuus ja subjektiivisuus, kysymys eettisten perusteiden tiedollisuudesta ja eettisten totuuksien mahdollisuudesta”, kurssin Tiedon ja todellisuuden filosofia (FI3) sisältöihin ”tiedon mahdollisuudet ja rajat, tiedon oikeuttaminen” sekä ”tieteellisen tutkimuksen luonne” ja kurssin Yhteiskuntafilosofia (FI4) sisältöön ”yhteiskuntajärjestyksen, vallan ja omistamisen oikeuttaminen”.

8. Rangaistukset (30 p.)

Tehtävän aineistona on neljä erilaista rangaistusteoriaa esittelevä teksti ja Adolf Eichmannin oikeudenkäyntiä koskeva video.

8.1. (15 p.)

Eichmannin tuomion perusteena oli juutalaisten kansanmurha, jonka suunnitteluun ja toteutukseen hänet todettiin syylliseksi. Eichmann itse katsoi vain totelleensa käskyjä. Tehtävässä tulee arvioida Eichmannin tuomiota rangaistusteorioiden näkökulmasta. Tuomiota voi perustella mielekkäimmin sovitusteorian ja estävän rangaistusteorian nojalla. Hyvässä vastauksessa tulee kuitenkin käsitellä myös muita teorioita ja arvioida niiden soveltuvuutta Eichmannin tapaukseen.

Vastauksessa voi ottaa kantaa myös siihen, onko rikoksen raakuudella, laajuudella tai suunnitelmallisuudella merkitystä sovellettavan rangaistusteorian valinnassa. Kansanmurha, holokausti, on äärimmäinen esimerkki suunnitelmallisesti ja järjestelmällisesti toteutetusta rikoksesta, mutta hyvässä vastauksessa pohditaan asiaa myös yleisemmin. Suunnitelmallisista ja raaoista rikoksista löytyy valitettavasti runsaasti esimerkkejä myös nyky-Suomesta.

Kokelas voi syventää vastaustaan tarkastelemalla esimerkkitapausta myös laajemmasta yhteiskunnallisesta näkökulmasta. Tarkastelu voi liittyä esimerkiksi tilanteen poikkeuksellisuuteen. Eichmann ei rikkonut oman maansa lakeja, vaan noudatti vallitsevia sääntöjä. Kuitenkin hänet todettiin syylliseksi erityisen vakaviin rikoksiin. Miten rangaistusteoriat ylipäättään soveltuvat tällaisiin tilanteisiin? Myös yksilön ja valtion suhde kansanmurhien kaltaisissa, usein valtiojohtoisissa rikoksissa on mahdollinen tarkastelulinja.

Syventävä tarkastelu voi liittyä myös kuolemanrangaistukseen, joka on nykyisin kielletty useissa ihmisoikeussopimuksissa. Vaikka kuolemanrangaistus ei ole tämän tehtävän ytimessä, kokelaalle on eduksi huomata myös kuolemanrangaistukseen liittyviä näkökohtia.

Vastaus tehtävään on essee, jossa tulee arvioida Eichmannin tuomiota aineistossa esiteltyjä rangaistusteorioita käyttäen. Vastauksen pisteityksessä kaikki yllä mainitun arviointitaulukon ulottuvuudet tulee ottaa huomioon.

4 pisteen vastauksessa kokelas arvioi asianmukaisesti perustellen Eichmannin tuomiota yhden rangaistusteorian valossa tai tekee yksittäisiä huomioita useamman teorian pohjalta.

8 pisteen vastauksessa kokelas arvioi asianmukaisesti perustellen Eichmannin tuomiota vähintään kahden rangaistusteorian näkökulmasta.

12 pisteen vastauksessa kokelas hyödyntää monipuolisesti rangaistusteorioita ja arvioi annettua tuomiota niiden perusteella. Vastaus muodostaa jäsennellyn ja johdonmukaisen kokonaisuuden.

Huippupisteiden vastauksessa kokelas syventää vastaustaan esimerkiksi tarkastelemalla Eichmannin tapaukseen liittyviä yhteiskunnallisia näkökohtia, kuten tapauksen poikkeuksellisuutta tai kuolemanrangaistuksen oikeutusta tällaisessa tilanteessa.

8.2. (15 p.)

Rikoksista langetettavia rangaistuksia voidaan perustella monin eri tavoin. Tehtävän aineistona olevien rangaistusteorioiden mukaan rangaistusten tarkoituksena on sovittaa rikos yhteiskunnan silmissä, estää tai vähentää rikoksia, korjata rikosten taustalla vaikuttavia tekijöitä yksilön elämässä tai saada rikoksen tekijä ymmärtämään, että lait palvelevat pohjimmiltaan myös hänen etuaan.

Perusteita on kuitenkin myös kritisoitu monin eri tavoin. Sovitusteorian taustalla häilyvä koston ajatus ei oikein sovellu moderniin yhteiskuntaan. Useat selvitykset ovat osoittaneet, että vankeusrangaistukset itsessään eivät myöskään vähennä rikollisuutta vaan jopa lisäävät sitä. Korjaavaa teoriaa voidaan arvostella muun muassa siitä, että se vie rikosentekijältä vastuun teoistaan ja tekee hänestä onnettomien olosuhteiden uhrin ja siten ikään kuin syntyneen. Kommunikatiivisen teorian tarkoittamaa rangaistusta kaikki eivät pitäisi välttämättä rangaistuksena lainkaan, jos ja kun tarkoituksena on keskustelun avulla saada rikosentekijä muuttamaan toimintansa ja palaamaan osaksi muuta yhteiskuntaa. Kyseinen väite tosin näyttäisi palauttavan keskustelun rangaistuksista takaisin sovitusteorian piiriin: rangaistus ei ole rangaistus, ellei se aiheuta jonkinlaista kärsimystä rikoksen tekijälle.

Rikosoikeusjärjestelmän ajatellaan yleensä jollain tavalla heijastelevan yleisiä moraalikäsitteitä ja välittävän viestin siitä, millaisia asioita yhteiskunnassa pidetään tärkeinä ja mitä halutaan suojata. Oikeustieteen termejä käyttäen rikosoikeusjärjestelmä kertoo siitä, millaisia ”oikeushyviä” sen avulla suojataan ja miten rangaistusasteikko ilmentää näiden asioiden tärkeysjärjestystä. Esimerkiksi ihmisen henki ja fyysinen koskemattomuus voidaan asettaa korkeammalle kuin omaisuus. Näin rikosoikeusjärjestelmä ja rangaistukset osaltaan pitävät yllä yhteiskunnan moraalialia ja ihmisten keskeisiä oikeuksia.

Yhteiskunnan kannalta keskeinen kysymys tällöin on, miten rikosoikeusjärjestelmä parhaiten palvelee edellä mainittuja päämääriä ja millaista tulkintaa rangaistuksista päämäärien saavuttaminen edellyttää. Hyvässä vastauksessa tarkastellaan rangaistusteorioita nimenomaan tästä yhteiskunnallisen päämäärän näkökulmasta: Mikä oikeastaan on rangaistusten tarkoitus yhteiskunnan kannalta? Mitä vahvuuksia ja heikkouksia aineistoissa mainittuihin teorioihin sisältyy, jos asiaa tarkastellaan yhteiskunnallisen tarkoituksenmukaisuuden näkökulmasta? Riittääkö pelkkä sovituksen tai jopa koston ajatus vai tulisiko pyrkiä pysyvämpiin yhteiskunnallisiin hyötyihin kuten kommunikatiivisessa teoriassa ajatellaan?

Vastaus tehtävään on essee, jossa tulee arvioida kahden rangaistusteorian vahvuuksia ja heikkouksia yhteiskunnan kannalta. Vastauksen pisteityksessä kaikki yllä mainitun arviointitaulukon ulottuvuudet tulee ottaa huomioon.

4 pisteen vastauksessa kokelas esittää joitakin asianmukaisia huomioita kahden rangaistusteorian vahvuuksista tai heikkouksista.

8 pisteen vastauksessa kokelas esittää asianmukaisen arvion kahden rangaistusteorian vahvuuksista ja heikkouksista sekä liittyy vastaukseensa myös yhteiskunnallisia näkökohtia.

12 pisteen vastaukseen kokelas arvioi kahden rangaistusteorian vahvuuksia ja heikkouksia johdonmukaisesti ja monipuolisesti yhteiskunnallisesta näkökulmasta.

Huippupisteiden vastauksessa kokelas syventää vastaustaan arvioimalla esimerkiksi sitä, miten rangaistukset suojaavat yksilöiden oikeuksia tai ylläpitävät moraalialueita yhteiskunnassa.

LOPS15:ssä tehtävä liittyy kurssin Yhteiskuntafilosofia (F13) sisältöihin ”yhteiskuntajärjestyksen ja yhteiskunnallisten instituutioiden olemassaolo ja oikeuttaminen” sekä ”oikeusvaltio ja sen vaihtoehdot, yhteiskuntajärjestyksen luhistuminen – sodat, sisällissota, terrori sekä holokausti”. LOPS03:ssa tehtävä liittyy kurssin Yhteiskuntafilosofia (F14) sisältöihin ”yksilön oikeudet ja velvollisuudet, rikos ja rangaistus” sekä ”yhteiskuntajärjestyksen, vallan ja omistamisen oikeuttaminen: yhteiskuntasopimusteoriat, anarkismi ja yhteiskunnalliset utopiat”.

9. Kantin metafysiikka (30 p.)

Immanuel Kant kirjoitti *Prolegomenan* johdatukseksi *Puhtaan järjen kritiikkiin*. Hän esittelee *Prolegomenassa* ajatuksensa siitä, että perustavimmat olevan luonnetta koskevat käsitteet syntyvät puhtaasta ymmärryksestä, eivät aistihavainnoista, mielikuvituksesta ja kokemuksesta, toisin kuin Hume ja brittiempiristit ajattelivat.

9.1. (5 p.)

Kant pitää Humen syyn käsitteen selitystä virheellisenä siksi, että tämä yrittää johtaa käsitteen mielikuvituksesta ja kokemuksesta *a posteriori*. Tästä seuraa, että syy ja vaikutus liittyvät toisiinsa pelkästään assosiatiivisesti, kun syyn katsotaan yleensä liittyvän vaikutukseen. Syyn ja vaikutuksen keskinäisyhteydessä on näin kyse vain tottumuksesta. Tällainen subjektiivinen välttämättömyys ei saavuta objektiivisuutta. Metafysiikasta tulee Kantin mukaan mahdotonta. Kant olettaa siis, että metafysiikka vaatii tukevamman perustan kuin totumuksen.

2 pisteen vastauksessa kokelas kuvailee, miten Kant esittää Humen käsityksen syyn käsitteestä.

4 pisteen vastauksessa kokelas kuvailee johdonmukaisesti sekä Humea että Kantin käsitystä.

9.2. (10 p.)

Kantin Hume-kritiikistä voidaan päätellä, ettei syyn käsite ole Kantille empiirinen käsite. Sitä vastoin se on hänelle puhtaan ymmärryksen käsite, jonka muodostamme kokemuksesta riippumatta, *a priori*. Vastaavasti väite "Kaikilla tapahtumilla on syy" on Kantin mukaan *a priori*, koska tunnemme sen totuuden kokemuksesta riippumatta. Näin on siksi, että syy on ymmärryksen kategoria. Ymmärrys välttämättä asettaa havaitut tapahtumat syy-seuraussuhteisiin. Nämä huomiot muodostavat hyvän vastauksen ydinsisällön. Vastausta voi syventää seuraavilla näkökohdilla.

Väite "Kaikilla tapahtumilla on syy" ei ole puhtaan ymmärryksen tuottama analyttinen väite, jossa väitteen predikaattitermi "syy" ilmaisisi vain subjektitermin "kaikki tapahtumat" merkitysisällön. Näin on siksi, että "kaikki tapahtumat" subjektiterminä ja "syy" predikaattiterminä ovat toisistaan riippumattomia: niillä on siis eri merkitysala. Väitteen predikaattitermi tuo näin jotakin lisää siihen, mitä subjektitermi ilmaisee. Väite ei ole myöskään empiiriseen kokemukseen perustuva synteettinen *a posteriori* -väittäjä, koska kokemuksemme pikemminkin edellyttää tuon väitteen totuutta kuin on todiste sen puolesta. Kant

luokittelee tällaiset väitteet synteettisiksi *a priori*. Hänen mukaansa voimme tietää tällaisen väitteen totuuden kokemuksesta riippumatta, mutta emme kuitenkaan pelkästään käsitteiden merkityksiä tarkastelemalla. Muita esimerkkejä tällaisista väitteistä ovat ” $7 + 5 = 12$ ”, ”Suora viiva kahden pisteen välillä on lyhin” ja ”Materiaalisen maailman muutoksissa aineen määrä pysyy muuttumattomana”.

Vastaus tehtävään on essee, jossa tulee selittää aineistoa hyödyntäen, miten voimme Kantin mukaan tietää, että kaikilla tapahtumilla on syy. Vastauksen pisteityksessä kaikki yllä mainitun arviointitaulukon ulottuvuudet tulee ottaa huomioon.

3 pisteen vastauksessa kokelas selittää, miksi emme voi tietää väitteen totuutta kokemuksen perusteella.

5 pisteen vastauksessa kokelas selittää, miksi emme voi tietää väitteen totuutta kokemuksen perusteella. Hän perustaa selityksensä siihen, että Kantin mukaan syy on ymmärryksen kategoria. Vaihtoehtoisesti kokelas perustelee väitteen synteettiseksi *a priori*.

8 pisteen vastauksessa kokelaan selitys on johdonmukainen ja monipuolinen. Hän hyödyntää Kantin ajatusta ymmärryksen kategorioista tai hänen erottelujaan analyyttinen-synteettinen ja *a priori-a posteriori*.

9.3. (15 p.)

Kant näki Humen pikemminkin luopuvan perinteisestä metafysiikasta kuin uudistavan sitä. Itse hän pyrki luomaan uuden perustan metafysiikalle. Hänen pääkysymyksensä oli, miten metafysiikka ylimalkaan on mahdollista. Sen sijaan, että hän olisi tutkinut suoraan aristoteeliseen tapaan olevan kategorioita, hän ryhtyi tutkimaan ymmärryksen edellytyksiä eli puhtaan järjen kategorioita, kuten syytä. Tätä lähestymistapaa kutsutaan transsendentaaliseksi. Kantin vastausta Humen esittämään perinteisen metafysiikan kritiikkiin on luontevaa pohtia tästä näkökulmasta. Yksi keskeinen kysymys on, onnistuuko Kant perustelemaan puhtaan järjen kategoriat ja ylipäänsä transsendentaalisen lähestymistapansa. Hyvässä vastauksessa ei tarvitse käyttää termiä ”transsendentaalinen”. Vastaus ei kuitenkaan rajaudu pelkästään syyn kategoriaan. Vaihtoehtoisesti voi kysyä, onko Kantin erottelu eri tiedon lajien välillä hyvin perusteltu. Ei ole lainkaan selvää, että Kant onnistuu selittämään, miten voimme saavuttaa tietoa synteettisten *a priori*-väitteiden totuudesta.

Vaihtoehtoinen vastauslinja on pohtia kysymystä Humen lähtökohdista eli empiristisestä näkökulmasta. Siltä kannalta Kantin transsendentaalinen lähestymistapa vaikuttaa epätydyttävältä. Kant olettaa, että voimme

muodostaa perustavimmat käsitteet, kuten syyn käsitteen, puhtaan ymmärryksen varassa vailla kokemusta. Tämä ei vaikuta olevan tapa, jolla ihmiset käytännössä oppivat ajattelemaan ja käyttämään kieltä: miksi teoreettisen käsitteenmuodostuksen pitäisi olla tyystin toisenlaista? Edelleen empiristi voi suhtautua varauksella Kantin synteettiseen *a priori* -tietoon. Hän voi selittää osan näistä väitteistä (esim. "Kaikilla tapahtumilla on syy") johdetuksi kokemuksesta induktion nojalla, mutta myöntää, ettei meillä voi olla varmuutta niiden totuudesta.

Vastaus tehtävään on essee, jossa tulee pohtia, onko Kantin vastaus Humen esittämään perinteisen metafysiikan kritiikkiin tyydyttävää. Vastauksen pisteityksessä kaikki yllä mainitun arviointitaulukon ulottuvuudet tulee ottaa huomioon.

4 pisteen vastauksessa kokelas esittää jonkinlaisen arvion Kantin vastauksesta Humelle.

8 pisteen vastauksessa kokelas hahmottelee Kantin lähestymistapaa metafysiikkaan ja tekee perustellun arvion Kantin vastauksesta Humelle. Vaihtoehtoisesti kokelas voi lähestyä asiaa empiristisestä näkökulmasta ja tehdä perustellun arvion Kantin vastauksesta Humelle.

12 pisteen vastauksessa kokelas pohtii kysymystä johdonmukaisesti ja monipuolisesti. Hänen esittämänsä arvio on perusteltu hyvin ja se on suhteutettu joko Kantin lähestymistapaan tai vaihtoehtoisesti empiristiseen lähestymistapaan.

Huippupisteiden vastauksessa kokelas syventää vastaustaan esimerkiksi tarkastelemalla muitakin kuin syyn käsitettä.

LOPS15:ssä tehtävä liittyy kurssin Tieto, tiede ja todellisuus (FI4) sisältöihin "metafysiikan keskeiset kysymykset ja käsitteet, erilaisia käsityksiä metafysiikan luonteesta ja todellisuuden perusrakenteesta" sekä "tiedon mahdollisuus ja rajat". LOPS03:ssa tehtävä liittyy kurssin Tiedon ja todellisuuden filosofia (FI3) sisältöihin "metafysiikan keskeisiä kysymyksiä ja peruskäsitteitä, erilaisia käsityksiä metafysiikan luonteesta" sekä "tiedon mahdollisuus ja rajat".